

УДК 378:784.91

МЕТОДИ РОБОТИ НАД РОЗВИТКОМ МУЗИЧНОГО СЛУХУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У КОНТЕКСТІ НОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюється проблема впровадження інноваційних підходів до процесу виховання сучасного музиканта-професіонала, зокрема, розвитку у студентів мистецьких вишів професійного музичного слуху. Автором запропоновані рекомендації щодо актуальних методів формування та закріплення навичок написання музичного диктанту за умови використання на заняттях сольфеджіо мультимедійної програми. Окреслюються функціональні переваги та подальші перспективи застосування інформаційних технологій для розвитку музичного слуху студентів, та, відповідно, підвищення професійного рівня майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: музичний слух, музичний диктант, українська музика, народна пісня, мультимедійна програма, сольфеджіо.

Article is devoted to the introduction of innovative technologies in contemporary music education, particularly in the development for art universities students musical ear. One of the most important forms of work on the development of musical ear is the practice of musical dictation. However, the musical material, which is used today as a musical dictation, no longer meets the demands of modern music education in Ukraine, where the main emphasis is on the national priorities. On the example of electronic collection of musical dictation based on the material of Ukrainian folk and professional music, created by the team of the Scientific and Methodological Center multimedia technology of the Art Institute of Kiev University named after Boris Hrinchenko, author proposed guidelines regarding the formation and development of students writing skills for dictation. Denoted further prospects of information technologies to develop an ear for music, and therefore, improve the professional level of future musicians. Noted the leading role of the electronic collection of dictations for student's self-training in connection with the function of self-checking, built into the program. Among professional and educational competencies that students can master as a result of working with the multimedia program, marked: the ability writing to memory melody in any key and style, reproducing certain means of expression. Thus is laid the foundations for a student's scholarship in matters of musical styles, genres and musical language specificity.

Keywords: an ear for music, musical dictation, Ukrainian music, multimedia program, solfa

В статье освещена проблема внедрения инновационных подходов в процесс воспитания современного музыканта-профессионала, в частности, развития у студентов творческих вузов профессионального музыкального слуха. Автором предложены рекомендации относительно актуальных методов формирования и закрепления навыков написания музыкального диктанта в условиях использования на занятиях сольфеджио мультимедийной программы. Очерчены функциональные преимущества и дальнейшие перспективы применения информационных технологий для развития музыкального слуха студентов, и, соответственно, повышения профессионального уровня будущих специалистов.

Ключевые слова: музыкальный слух, музыкальный диктант, украинская музыка, народная песня, мультимедийная программа, сольфеджио.

Постановка проблеми. Професійний музичний слух є одним з базових феноменів музичного мислення, який уможливорює емоційно-образне сприйняття музичної мови, що в свою чергу складає підґрунтя для втілення виконавцем композиторського задуму та розкриття, донесення до слухача музичного образу, насиченого певним художнім змістом. Відповідно, у майбутнього фахівця – виконавця та педагога – він повинен бути розвинутий на достатньо високому рівні.

Серед основних форм роботи над розвитком та подальшим удосконаленням професійного музичного слуху на заняттях сольфеджіо у ВНЗ найважливіше значення, як відомо, належить музичному диктанту. Як зазначає Д. Блюм, практика запису музичного диктанту розвиває внутрішні слухові уявлення, виховує здатність швидкого запам'ятовування та відтворювання музичного тексту, поглиблює уявлення щодо засобів організації музичного мовлення та його виразного потенціалу [2, 90]. Додамо, що функція музичного диктанту, зрозуміло, не вичерпується формуванням навички *запису* музики, проте саме практика нотної фіксації звукових явищ є надійним фундаментом у вихованні чітких музичних уявлень. Таким чином розгортається процес формування та закріплення конкретних професійних вмінь майбутнього фахівця.

Аналіз досліджень та публікацій. Методичним питанням стосовно роботи над музичним диктантом в контексті проблем музичного слуху як такого присвячено значний корпус науково-теоретичних розробок. Серед досліджень видатних науковців-практиків, що склали методологічне підґрунтя найбільш уживаних сьогодні підходів до формування у студентів різних аспектів музичного слуху, відзначимо студії Ф. Аєрової, Д. Блюма, В. Вахромєєва, А. Островського та Є. Столової. У вітчизнянім теоретичнім музикознавстві вирізняються, першочергово, роботи Г. Виноградова. Роботи згаданих авторів зачіпають проблеми розвитку внутрішнього слуху, музичної пам'яті, а відтак, методики запису диктанту, безпосередня мета якого –

виховання навички переводу сприйнятих музичних образів у чіткі слухові уявлення та якомога швидшого закріплення їх у вигляді нотного тексту.

Втім, сучасні тенденції розвитку музичної освіти в Україні, за умов значного широкого запровадження до освітянського процесу інформаційних технологій, викликають потребу часткового перегляду та осучаснення класичних методик роботи над музичним диктантом. Ширше, розробки інноваційних навчальних підходів та відповідних методичних принципів формування й подальшого розвитку у майбутніх фахівців професійного музичного слуху.

Означена проблема розгортається в двох взаємопов'язаних напрямках. На нашу думку, перегляду потребує, в першу чергу, музичний матеріал, який використовується на заняттях сольфеджіо у мистецьких вишах. Адже незважаючи на значну кількість авторських методик (сутність більшості з яких, у зв'язку з універсалізмом запропонованих методів у згаданих вище роботах, не зазнала суттєвих змін з радянських часів), в сучасному курсі сольфеджіо робота над диктантом переважно спирається на опрацювання одно- або двоголосних зразків з хрестоматійних збірок музичних диктантів Г. Фрідкіна, М. Ладухіна, Г. Фрейндлінга та ін. Створені у 1960-ті – 1970-ті роки минулого століття та побудовані на матеріалі музики російських та західноєвропейських авторів, ці збірки досить опосередковано відповідають сучасним потребам професійної музичної освіти в Україні. Нагадаємо, що націлена на збереження традицій та духовних цінностей українського народу, національна спрямованість сучасного музичного виховання передбачає повсякчасну актуалізацію саме *національних* надбань в галузі музичної творчості.

Наступним пунктом визначимо засіб подачі музичного матеріалу, що має відповідати потребам сьогодення та, в свою чергу, вимагає від студентів та викладача опанування новітніх методик, зокрема, інформаційних технологій, що здатні суттєво розширити обрій професіональних якостей та спеціалізованих навичок музиканта-фахівця нового зразка в умовах реформування вищої освіти в Україні.

В світлі окресленої проблематики актуальним та відповідним вимогам сучасності видається створення, скажімо, мультимедійної збірки музичних диктантів на національному матеріалі. Зазначена спроба була здійснена автором поданої статті, яким упорядкована нотна збірка музичних диктантів на основі українського фольклору та музики українських композиторів XIX-XX століть. На цьому матеріалі творчим колективом Науково-методичного центру мультимедійних технологій Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка було створено *перший електронний збірник диктантів*. Вдала апробація автором цього посібника вже відбулася на заняттях сольфеджіо в Інституті мистецтв.

Мета поданої статті полягає у спробі визначити переваги та окреслити подальші перспективи застосування мультимедійної програми в процесі роботи над розвитком музичного слуху, вужче – інноваційних підходів до формування навичок написання музичного диктанту студентами мистецьких вузів на заняттях сольфеджіо.

Означена мета передбачає вирішення низки **завдань**, зокрема, порівняння традиційних методів роботи над музичним диктантом з технікою його написання за умови використання мультимедійної програми та визначення професійних компетенцій, якими майбутні спеціалісти зможуть оволодіти в результаті залучення інформаційних технологій до процесу роботи над розвитком музичного слуху.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, укладений автором статті посібник побудований на матеріалі українського фольклору (різних за жанрами українських народних пісень і танцювальних мелодій) та професійної музики – уривків з творів українських композиторів-класиків М. Лисенка, М. Леонтовича, П. Козицького, А. Штогаренка та ін. Мелодії, що включені до збірки, відібрані для опрацювання одноголосного диктанту. Музичні фрагменти скомпоновано за принципом поступового ускладнення – тобто підвищення технічних труднощів (інтервальних, ладових, ритмічних тощо), розрахованих на різний рівень підготовки студентів. Фрагменти упорядковано за розділами

відповідно до поставлених викладачем завдань під час написання диктантів та тематичних блоків загальної робочої програми з дисципліни Сольфеджіо у мистецьких вузах.

В зв'язку з тим, що основний контингент студентів музичних спеціальностей у мистецьких вишах має суттєві проблеми з технікою написання диктантів, зосередимо увагу на методах початкового опрацювання музичного диктанту як засобу розвитку музичного слуху – тобто записі одноголосних диктантів. Для цього нагадаємо основні етапи роботи студентів над музичним диктантом з тим, аби дослідити, що нового у порівнянні з традиційною методикою здатне привнести в цей процес застосування музично-комп'ютерних технологій – використання мультимедійної програми.

Зазвичай викладач спочатку називає тональність, а потім переходить до ладової настройки, після чого музичний фрагмент виконується на інструменті з максимальним наближенням до художнього зразка, тобто у відповідному темпі, з потрібною динамікою та виразністю. Так само, при написанні диктанту з використанням мультимедійної програми, тільки вдягнувши навушники, та увімкнувши комп'ютери, студенти слухають запропоновану настройку у вказаній тональності, що вже зафіксована на електронному носії та передусє кожному музичному фрагменту.

Проте після першого ознайомлення з диктантом студенти не розпочинають нотний запис. Основна мета першого прослуховування – художнє переживання, тож студенти повинні досягнути звукове явище так, ніби вони слухали музику не в класі, а на концерті. Тут має місце так зване «емоційне сприйняття» (за О. Костюком), тобто вплив трьох констант музичного образу – емоційно-естетичний обрис, слухова диференціація слухового потоку та асоціативно-зорова активність [5, 56].

Зазначимо, що на формальному рівні етапи роботи над музичним диктантом із використанням мультимедійної програми відповідають загальному алгоритму музичного сприйняття, опис якого знаходимо в дослідженнях Є. Назайкінського, І. Пяковського, О. Костюка та ін. Так,

приміром, друге «програвання» музичного фрагменту відповідає етапу слухового аналізу твору. Тобто, процесу, коли відбувається не тільки розпізнання певного звукового матеріалу, але й подальше його співвіднесення з передуючим та певним чином впорядкованим внутрішнім слуховим досвідом – інтонаційно-естетичним тезаурусом [8, 56].

Однією з переваг мультимедійної програми є можливість власноруч регулювати кількість програвань та їх інтервал. Проте студенту варто використовувати запаси пам'яті та не розслабляти волі в очікуванні наступних програвань. Лише впевнившись в тому, що резерви пам'яті та внутрішнього слуху вичерпано, студент знов прослуховує музичний фрагмент, причому намагається зосередити увагу та запам'ятати ті інтонації, в яких були припущені помилки. В наступному програванні студенти уточнюють і доводять до рельєфної чіткості все, що ще залишалось незрозумілим, відмічають штрихи й відтінки, вибудовують фрази лігами, доводять запис до охайного вигляду, прагнучи на цей раз надати диктанту цілком завершений вигляд. Після цього проводиться контрольне прослуховування диктанту. Студенти звіряють вже закінчений запис і вносять необхідні зміни, далі настає етап синтезу – останнє прослуховування.

Викладений вище процес запису диктанту окреслює три стадії: від загального враження, коли музичний образ «схоплено» в найбільш узагальнених рисах – до аналізу-деталізації та повторної об'єктивації – виникнення сукупного звукового образу, але вже чітко усвідомленого, що активує різні види пам'яті: слухово-образну, рухово-моторну, емоційну, конструктивно-логічну та зорову.

Зафіксуємо увагу на кількох моментах, що, на нашу думку, розкривають переваги застосування інформаційних технологій в процесі роботи над розвитком музичного слуху на заняттях сольфеджіо у ВНЗ.

Практичний зиск використання мультимедійної програми (електронної збірки диктантів) полягає в тому, що запропонована форма роботи дає можливість диференційованого запису різних музичних зразків одночасно

декількома студентами, в залежності від рівня їх музично-теоретичної підготовки, відтак – створює підґрунтя до фактично індивідуального підходу в умовах групових занять. Застосування комп'ютерної програми сприяє вирішенню проблеми технічного оснащення навчального процесу, оскільки дозволяє проводити заняття з сольфеджіо в приміщеннях, де відсутнє фортепіано, що наразі видається актуальною проблемою. Крім того, звернення до електронної форми музичного посібника дає можливість засвоювати значно більший обсяг музичної інформації за короткий час, суттєво підвищуючи тим самим інтерес студентів до навчання. Втім, найбільшій значущості залучення музично-комп'ютерних технологій до занять з дисципліни сольфеджіо набуває для самостійної роботи студента вдома, а також в навчальній підготовці студентів-заочників. Першочергово, завдяки функції самоперевірки, що передбачена мультимедійною програмою. Окрім того, що кожен з музичних фрагментів може бути прослуханий за бажанням студента довільну кількість разів, на будь-якому етапі роботи над диктантом можна переглянути правильну відповідь (окремий сегмент мелодії або музичний фрагмент в цілому).

З цієї ж причини означений метод робить більш ефективними практичні заняття. Він набуває неоціненного значення під час виконання контрольних робіт і проведення вступних письмових іспитів, сприяючи дотриманню умов прозорості. Знову ж таки, під час самостійної роботи з комп'ютерною програмою студент не потребує музичного інструменту. Це дозволяє працювати над музичним диктантом в будь-який час, що сприяє підвищенню продуктивності самостійних занять в процесі розвитку музичного слуху.

Висновки та подальші перспективи. Музичний диктант як один з провідних методів роботи над розвитком професійного музичного слуху, поступово складаючи основу інтонаційного тезаурусу студента, з часом здатен стати тим фундаментом, на якому формуються уявлення про зв'язки між різними стилями та жанрами, суттєво розширюється музичний світогляд майбутнього музиканта-професіонала. Саме з цієї причини в якості диктантів варто використовувати кращі зразки світової класики, популярної музики,

дитячих та шкільних пісень. Та все ж особливе місце в роботі над музичним диктантом повинна посідати народна пісня. Розвиток музичного слуху на інтонаційному тлі української музики сприятиме не тільки професійному розвитку студентів, але й зростанню їх національної свідомості, виховуючи любов та інтерес до української культури.

Подальше впровадження електронної збірки музичних диктантів на національному матеріалі (в якості моделі та окремої форми роботи) до широкої практики видається доцільним з кількох причин. Застосування інформаційних технологій на заняттях сольфеджіо має не тільки значно полегшити проблему технічного оснащення, але, що не менш важливо, здатне суттєво урізноманітнити процес навчання. В перспективі роботи з електронною збіркою музичних диктантів, що увібрала в себе найяскравіші зразки української музики, на заняттях сольфеджіо студенти зможуть оволодіти такими професійними компетенціями як здатність записати по слуху мелодію в будь-якому стилі та тональності, відтворити по пам'яті певні засоби музичної виразності. В свою чергу, це сприятиме формуванню навички осмисленого виконання вправ різного спрямування (інтонаційних, ритмічних, тощо) в будь-якій тональності та підбирання акомпанементу до заданої мелодії на фортепіано з використанням особливостей різних видів гармонії та фактури.

Нарешті, це дозволить студентам в майбутньому самостійно оцінити художню значимість окремих творів та засобів виразності в них, що стане підґрунтям для формування ерудованості в питаннях музичних стилів й жанрів та специфіки музичної мови. Здатність до набуття знань у галузі мистецтва та вміння творчо застосовувати їх у процесі вивчення циклу музично-теоретичних дисциплін сприятиме виробленню у студентів творчих орієнтирів щодо майбутньої музично-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арановский М. Музыка и мышление / М. Арановский // Музыка как форма интеллектуальной деятельности : сб. статей / [ред.-сост. М. Арановский]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – С. 10–43.
2. Блюм Д. Роль диктанта в развитии профессионального музыкального слуха / Д. Блюм // Воспитание музыкального слуха : сб. статей. – М., 1977. – С. 86 – 117.
3. Бочкарев Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Бочкарев. – М. : Классика XXI, 2008. – 352 с.
4. Виноградов Г.С. Гармония и сольфеджио / Г.С. Виноградов. – К. : Музична Україна, 2006. – 298 с.
5. Горбунова И.А. Феномен музыкально-компьютерных технологий как новая образовательная творческая среда / И. А. Горбунова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. – №9. – С. 4 –67.
6. Костюк А. Г. О теории музыкального восприятия / А. Г. Костюк // Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования. – К. : Музична Україна, 1986. – С. 10–16.
7. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 383 с.
8. Олексюк О. М. Музична педагогіка / О. М. Олексюк – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 347 с.